

Заняття 5: «Козацька доба».

Мета:

- 1) Освітня:** ознайомити з історичним періодом України – Козаччиною; дати елементарні знання про умови життя козаків; пояснювати і застосовувати поняття: «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «козацька старшина», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реєстрове козацтво»;
- 2) Розвиваюча:** розвивати вміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, наводити приклади; розвивати творче мислення, увагу і пам'ять, пізнавальний інтерес до історичного минулого; формувати бажання дізнаватися про історичне минуле своєї Батьківщини.
- 3) Виховна:** виховувати шанобливе ставлення до власної історії і спонукати до наслідування кращих козацьких рис, інтерес до національної історії, повагу до козаків, бажання стати спадкоємцями козаків, почуття патріотизму; виховувати спостережливість, допитливість, доводити свою думку.

Тип заняття: засвоєння нових знань.

Очікувані результати:

Після цього заняття учні зможуть:

- ✓ Показувати на карті місце розташування Запорізької Січі;
- ✓ Характеризувати причини утворення козацтва;
- ✓ Застосовувати терміни, та знати їх значення «козак», «Запорозька Січ», «кіш», «козацька старшина», «кошовий отаман» та інші;
- ✓ Знати козацькі символи;
- ✓ Визначати козацькій устрій.
- ✓ Називати видатних українських гетьманів і отаманів;
- ✓ Розказати про одну з перших в Європі Конституцію;
- ✓ Повідомити, що належить до культурної спадщини: промисли та ремесла поширені в Україні.

Практичне застосування :

Після вивчення теоретичного блоку заняття учні зможуть зацікавитися інформацією про народні промисли і зробити їх власною професією або захопленням. Організувати екскурсію для власної родини на острів Хортиця, де збагатити свої знання про життя козаків, прийняти участь в різних майстер-класах.

Теоретичний блок:

ЧОМУ КОЗАКІВ НАЗИВАЛИ ЗАПОРОЖЦЯМИ?

Перейди за посиланням і послухай пісню.

<http://surl.li/luimx>

- ? *Яке враження справила на вас ця пісня? Чому?*
- ? *Про що в ній розповідається?*
- ? *Хто такі козаки?*

Після розпаду Золотої Орди господарями Подніпров'я себе вважали татари. Їхня держава — Кримське ханство — розміщувалось на Кримському півострові. Звідси на українські землі татари здійснювали свої грабіжницькі походи. Тому цей край називали Диким полем. Досить небезпечно було тут жити.

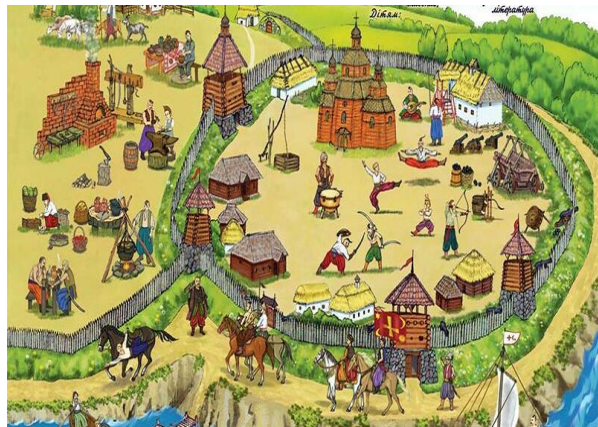
Шукаючи порятунку, мешканці українських міст і сіл змушені були брати до рук зброю. На територію Канівщини й Черкащини з посиленням польської сваволі сходилися втікачі з усіх куточків України. Постійна боротьба проти нападників перетворила хлібороба й ремісника на

вмілого воїна - **козака**.

Слово **козак**, яке виникло тоді, вживалося на означення **вільних людей**, які населяли південноукраїнські степи. Перші відомості про українських козаків з'явилися у писемних джерелах у **1489** році. Життя в степу було сповнено небезпек, тому селилися козаки за **Дніпровими порогами** і за це українських козаків називали запорозькими, або **запорожцями**. Захищаючись, козаки будували укріплення з січених дерев'яних колод - січі. Звідси і пішла назва **Січ** - табір козаків, огорожений зміцненням з січених колод. Нерідко поруч з цією вживалася й інша назва — «**Кіш**». В середині фортеці знаходився майдан із церквою та стовпом, де карали винних. Навколо майдану стояли великі довгі хати — **курені**, де жили січовики, будинки старшини, канцелярія, а далі — склади, арсенали, ремісницькі майстерні, торговельні лавки. Слово «курінь» означало і хату, де проживали козаки і була їхня кухня.

Перша Січ була заснована у 1556 році за дніпровськими порогами на **острові Хортиця**. Її засновником був **Дмитро Вишневецький**, в народних думках і піснях згадується, як **козак Байда**.

Запорізьку Січ вчені визначають як **козацьку республіку**. Правом голосу користувався кожен козак. Всі важливі питання козаки обговорювали на зборах, які називалися радами - від українського слова радити. Козацькій раді належала вся влада на раді козаки обирали **ГЕТЬМАНА** - головного командира війська на Січі, а також **козацьку старшину**. Рада збиралася по кілька разів на рік. Вона виносила рішення про війну і мир, військових походів.

Умови життя козаків були суворими й простими, вимагали фізичної витривалості, здатності витримувати холод і спеку. Одяг простих козаків був із домотканого сукна й полотна. Із нього шили широкі **шаровари**, **сорочку**, поверх яких одягалися широкополі **жупани** та **каптан**, що підперізувалися **поясом**. Взуттям слугували

чоботи, а головним убором **шапка**.

Козацька їжа була невибагливою, але поживною. Вони готували **саламаху**, **тетерю**, **щербу** - варені страви з пшона, житнього борошна й риби, уживали в їжу смажену дичину і в'ялену рибу. В короткі хвилини дозвілля козаки любили **заспівати пісню**, послухати гру **на кобзі або затанцювати**.

Зброю запорожці мали різноманітну: перевагу надавали **сагайдакам** зі стрілами, **списам**, **гаківницям**, пізніше в запорожців були **рушниці** або **мушкети**, **шаблі**, **пістолі**. Окрім того, доброю зброєю були **чингалі**, здобуті у турків ятагани. Кожен носив ту зброю, яку спромігся

купити або здобути в бою. **Гармат** запорожці самі **не виплавляли**, а воювали тими, які відбивали у ворога.

Військовий флот війська становили виключно **чайки**, які називали **байдаками**. На своїх плоскодонних кораблях козаки могли проходити плавні, мілини і навіть дніпровські пороги.

Козацтво зробило великий внесок у закладення основ майбутньої української державності. А одним з необхідних елементів створення державності є символіка – **клейноди** (відзнака, атрибути і символи військової та цивільної влади й окремих військових і цивільних урядів.). Однією з найважливіших ознак влади в козацькому війську була **булава**. Вона стала символом найвищої влади – гетьманства. Наступним не менш важливим атрибутом влади для козацтва був **бунчук**. Це був держак із золотою кулею. Найбільшою святинею козацтва вважалася **корогва** – особливий вид прапора. На Січову Раду козаків скликали **литаври**. Звуки литаври також супроводжували козаків під час походів. Усі козацькі клейноди зберігалися в **січовій Покровській церкві**, й виносилися тільки за наказом кошового отаман.

Робота за підручником Ірини Грущинської «Я досліджую світ» 4 клас 2 частина с 36 - 38

Цікавинки про козаків.

<http://surl.li/luiov>

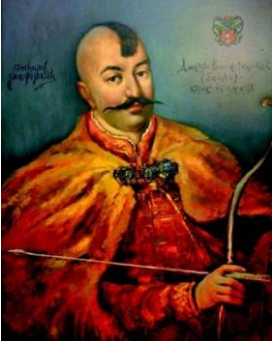
ХТО ПРОСЛАВИВ ЗАПОРОЗЬКУ СІЧ?

Козацтво – це унікальне явище в Східній Європі, яке не зустрічається більше ніде у світі. Родина козацтва – пониззя Дніпра. На островах цієї багатоводної річки були

розташовані перші Січі – зміцнення козацьких військ. Гетьмани України були відомі далеко за межами своїх земель. Про подвиги козацтва в боротьбі з Османською імперією пам’ятають у багатьох країнах Західної та Східної Європи.

У кожного з гетьманів України були власні ціннісні орієнтири, вони були не тільки воїнами, але й політиками, а отже, подобалися одним і були ворогами для інших. Гетьмани були не тільки талановитими воєначальниками, як Богдан Хмельницький, з його військовим мистецтвом, але й меценатами, як Іван Мазепа, який не тільки будував храми, але й оновлював їх. Слово “гетьман” прийшло в українську мову від польського hetman, що у свою чергу походить від німецького hauptmann і відповідає титулу військового ватажка.

Попрацюй з таблицею та вивчи видатних гетьманів України, їх добу правління та досягнення.

 Дмитро Вишневецький (прізвисько Байда)	1550-1563pp	Перший гетьман. Він зібрав в 1553 році групу козаків з 300 чоловік і вирушив за пороги Дніпра на боротьбу з татарами, які спустошували землі та тримали в страху нечисленне населення прикордонних територій. На острові Мала Хортиця була створена перша Січ.
 Петро Сагайдачний	1614-1622pp	Перемога в Хотинській битві 1621 принесла гетьману славу і смерть. Ця битва вирішила результат турецько-польської війни. Крім цього, вона показала, що перемогти османське військо можливо, і зупинила подальші захоплення європейських держав ісламським світом.

 Богдан Хмельницький	1648 - 1657рр.	Заснував Українську козацьку державу. Видатний гетьман-дипломат. Підняв національно-визвольне повстання на українських землях проти польського всевладдя, яке охопило всі верстви населення. Було створено козацьку державу, яка вела зовнішню політику з багатьма країнами.
 Петро Дорошенко	1665-1676рр	У 1668р. став гетьманом Лівобережжя, тимчасово об'єднав Україну під своєю владою. Активний прихильник лінії на визволення України від Польщі і Москви.
 Іван Сірко	1648-1680рр	Був одним із найвідоміших отаманів Запорозької Січі другої половини XVII ст. Запорозьці обирали його кошовим щонайменше 15 разів. Він був видатним полководцем, який здійснив понад 60 переможних битв проти військ Туреччини, Кримського ханства. <i>Саме Іван Сірко підписав відомий лист турецькому султану Мехмету IV 1676 року. Ця подія відображена на картині Іллі Рєпєна “Запорозьці пишуть листа турецькому султану”.</i>

 Іван Мазепа	1687-1708рр	Його розум, освіченість, вміння маніпулювати людьми дозволили йому бути гетьманом Лівобережної України більше 20 років. За його гетьманування перед Північною війною об'єдналися Лівобережжя та Правобережжя. Багато коштів він жертвував на розвиток освіти, будівництво православних храмів. Стиль цих будівель з часом віднесуть до мазепевського або козацького бароко.
 Пилип Орлик	1710 – 1742рр з 1714 в еміграції	Конституція Пилипа Орлика – документ великої значущості в історії українського державотворення, перша українська та одна з перших європейських конституцій. Конституція обмежувала привілеї гетьмана та старшини, вирівнювала козаків у правах, зберігаючи при цьому окремий статус запорожців. Окрім того, передбачала політичну незалежність України.
 Кирило Розумовський	1750-1764рр	Останній гетьман України. Період його правління по праву вважається «золотою осінню» Гетьманщини.

Цікавинки про козаків (Іван Сірко, Іван Мазепа)

<http://surl.li/luips> <http://surl.li/luigl>

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА. *Перейди за посиланням і трішки відпочинь.*

<http://surl.li/luisn>

ЯКИМИ БУЛИ РЕМЕСЛА І НАРОДНІ ПРОМИСЛИ УКРАЇНЦІВ?

Народні ремесла і промисли є невід’ємною частиною культури та побуту традиційного українського суспільства. З одного боку вони пов’язані із господарством та освоєнням природних ресурсів, а з іншого – є частиною духовної культури народу, оскільки відображають творчість та знання народу. **Ремесло** (тобто дрібне виробництво ручним способом) слугувало для задоволення особистих побутових потреб, на замовлення чи продаж.

Художні ремесла та промисли — це засноване на ручній праці товарне виготовлення речей, що задовольняють виробничі, побутові, культові та обрядові потреби суспільства. Промислам передували ремесла.

Гончарство

Обробка глини та виготовлення різноманітного кухонного посуду, а також цегли, кахлів та іншої кераміки. Гончарні вироби на території України, що належали до трипільської культури, вже визначалися вишуканістю форм, цікавою оздобленістю.

Ковальська справа

Один із способів обробки металу під тиском. Майстер використовує інструмент для того, щоб впливати на заготовку, яка в свою чергу деформується та поступово перетворюється в предмет необхідного розміру та форми.

Нині відомі різноманітні технічні прийоми обробки металів, як стародавні, традиційні, так і нові, сучасні: карбування, інкрустація, гравіювання, штампування, протравлювання, гальванопластика.

Ткацтво

Найдавніше ремесло, яким займалися українські жінки. Тканини в домашніх умовах виготовляли в основному з льону, конопель, вовни. Практично у кожній хаті у XVIII ст. був ткацький верстат.

Килимарство

Давня галузь ручного ткацтва, що археологи знаходять рештки килимових виробів та ткацьких знарядь і в античних містах та скіфських оселях. Відомі центри українського килимарства: Поділля, Волинь, Полтавщина, Київщина, Чернігівщина.

Обробка шкіри

Вичинка шкіри і виготовлення з нею побутових виробів – одне з найдавніших занять українців. Досить високого розвитку техніка і технологія обробки шкур тварин досягла ще в давньоруський період, чому сприяли розвинуте тваринництво, значна кількість звірів у лісах, а також кліматичні умови, що вимагали теплового сезонного одягу. Вичинкою шкур для одягу займалися **кушніри**.

Бондарство

Відоме в Україні вже в X ст. як виготовлення місткого посуду: діжі, барила, відра, коновки, балії, дійниці та ін. Бондарі користувалися, крім звичайних теслярських інструментів, спеціальними рубанками, фуганками, циркулями, лінійками, кривим стругом.

Гутництво

Виготовлення виробів із скла – було відоме в Україні понад тисячу років. Точний час його виникнення не встановлено, але в скіфських похованнях уже знаходять намиста із скла із вкраплюванням різнокольорових барвників. Назва промислу походить від слова **“гута”**, що означає скловарну піч. Гутництво набуло поширення на території Чернігівського та Волочиського Полісся, що зумовлено наявністю значної кількості потрібної сировини.

Різьблення

Одна з найдавніших технік художнього декорування дерев'яних виробів. На Прикарпатті й Буковині техніку плоскої різби часто поєднують з інкрустацією – орнаментальним оздобленням шматочками дерева, металу, слонової кістки, перламутру, бісеру тощо.

Плетіння

Кустарний промисел по виготовленню виробів з різноманітної еластичної сировини. Як сировину для плетіння використовували лозу, кору певних дерев, насамперед молодої липи (*лико*) та берези (*береста*, *луб*), верболоз, хвойну та дубову скіпку, коріння ялини, сосни тощо. На Україні багате Полісся.

Писанкарство

Писанкарством споконвіку займалися лише жінки. Відомо чимало різних способів розпису писанок. Символіка писанки надзвичайно глибока й водночас проста.

Бортництво

Традиційний вид народних промислів, лісова форма пасічництва. Для добування меду бортники спершу утримували бджіл у природних або штучних дуплах дерев, пізніше – у спеціально виготовлених колодних вуликах, які підвішувалися до лісових дерев або розташовувалися в садибах.

Цікавий світ «Народні промисли в Україні»

<http://surl.li/luiur>

Робота за підручником Ірини Грущинської
«Я досліджую світ» 4 клас 2 частина с 41 – 42

Гра-вікторина «Народні промисли України»

<http://surl.li/luivc>

Словник: козак, Кіш, Січ, запорожець, курінь, острів Хортиця, гетьман, козацька старшина, отаман, шаровари, сорочку, кобеняки та кирея, пояс, чоботи, шапка, саламаха, тетеря, щерба, сагайдакам зі стрілами, спис, гаківниця, рушниця, мушкет, шабля, пістолі, чингалі, чайки, клейноди, булава, бунчук, корогва, литаври, січова Покровська церква,

Висновок:

- Головний осідок козаків — **Запорозька Січ**.
- Першу січ було збудовано за наказом князя Дмитра «Байди» Вишневецького на острові Хортиця посеред Дніпра.
- Козаками було створено Українську козацьку державу. Очолив її гетьман **Богдан Хмельницький**.
- **Іван Мазепа** власним коштом збудував понад 20 соборів і церков.
- У 1710 році гетьман **Пилип Орлик** підписав конституцію.
- До народних промислів і ремесел належать *гончарство, плетіння й лозоплетіння, різьбярство, ковальство, писанкарство, бортництво, гутництво, бондарство, килимарство* тощо.